
Питання для самоконтролю

---

1. Назвіть характерні риси і особливості розвитку філософії в Україні.
2. Перелічіть основні періоди та етапи розвитку української філософії.
3. Охарактеризуйте особливості розвитку філософії Київської доби.
4. Охарактеризуйте особливості розвитку української філософії епохи Відродження.
5. Які особливості релігійно-філософської думки в Києво-Могилянській академії ви знаєте?
6. Дайте коротку характеристику філософії Г. С. Сковороди.
7. Охарактеризуйте «філософію серця» П. Юркевича.
8. Розкрийте особливості філософських поглядів І. Я. Франка.
9. Охарактеризуйте концепцію ноосфери В. І. Вернадського.

Філософський словник до теми: поліфонізм, антеїзм, кордоцентризм, софістичність, софія, серце, закон елімінації важких справ, «сродність» праці, «дві натури», «три світи», «нерівна рівність», «філософія серця», конкордизм, біосфера, ноосфера, коеволуція.

Вільчинський Ю. М., Присухін С. І.

ТЕМА 9

СУЧАСНА СВІТОВА ФІЛОСОФІЯ (2 год.)

План лекції

1. Розвиток сучасної світової філософії та її особливості.
2. Найвідоміші напрями сучасної філософії («філософія життя»; фрейдизм та неофрейдизм; екзистенціалізм; феноменологія та герменевтика, неотомізм та ін.).
3. Постмодернізм.

Конспективний виклад теми

Розвиток сучасної світової філософії та її особливості

Після вичерпання потенціалу німецької класики у філософії з'явилася низка напрямів, які виникли як альтернатива кла-

сичного філософствування. Згодом вони набули поширення й стали основою сучасних філософських течій. Цим напрямам властива низка рис. По-перше, розмаїття проблематики — від етичних проблем, що розглядалися в екзистенціалізмі, до епістемологічних, що були предметом дослідження позитивізму. По-друге, у ХІХ ст. становлення деяких гуманітарних наук наклало свій відбиток на філософію — такі напрями, як структуралізм чи герменевтика присвячені переважно аналізу соціально-гуманітарного пізнання. По-третє, на противагу класичній філософії з її уніфікуючим раціоналізмом, у некласичній філософії присутній інтерес до неповторного, ірраціонального в людині. Це найяскравіше відобразилось у «філософії життя», екзистенціалізмі, психоаналізі. Нарешті, ще однією рисою сучасних філософських течій є відмова від універсалізму (спроби побудови єдиної всеохоплюючої картини світу на засадах певного підходу) та утвердження плюралізму, тобто багатоманіття підходів, позицій і поглядів.

У сучасній філософії існує велика кількість різних напрямів і шкіл. Переважно вони з'явилися у середині — другій половині ХІХ ст., а в ХХ ст. вже зазнавали переосмислення та трансформацій. Якщо класична філософія, заснована на ідеалах Просвітництва, ґрунтувалася на раціоналізмі (для неї був характерний гносеологічний оптимізм), то некласичній філософії властивий сумнів і недовіра до раціоналістичних побудов.

З другої половини ХХ ст. у філософії дедалі більшого поширення набуває *постмодернізм*. Для постмодернізму характерне багатоманіття проявів, він постає не як єдина модель, а набір принципів, що по-своєму реалізуються в різних філософських течіях на сучасному етапі їх розвитку.

Найвідоміші напрями сучасної філософії

«Філософія життя». Ключовим концептом цього напрямку є життя, яке розглядається як первинна реальність, цілісний органічний процес. Аналіз конкретного життя відбувається поряд з критикою класичної філософії за надмірний раціоналізм та умоглядність. Це яскраво відображено в розумінні представниками цього напрямку процесу пізнання. Серед пізнавальних здатностей людини підкреслюється роль не лише теоретичного, раціонального мислення, а й інтуїції. Один із засновників «філософії життя» Анрі Бергсон (1859—1941) уважав, що життя неможливо пізнати лише за допомогою понять, значно більша роль

відводиться інтуїції, дає змогу безпосередньо сприймати реальність, що постає в самоочевидних формах.

Інший представник «філософії життя» *Артур Шопенгауер (1788—1860)* переосмислив кантівську філософію з позицій ірраціоналізму. На відміну від більшості філософів, які сповідували просвітницький оптимізм, Шопенгауер створив учення, засноване на песимізмі.

Фрідріх Ніцше (1844—1900) переносив акцент з раціонального начала на вольове — він розглядав волю як основу життя, однак це воля не абстрактна, а конкретна воля до влади («влада» розуміється дуже широко, вона включає духовне зміцнення, зростання, самовдосконалення). *«Воля до влади» — це самоутвердження шляхом розвитку своїх можливостей, здібностей.* З цієї концепції випливає й ніцшеанське розуміння *надлюдини*. Це розуміння неоднозначне, з одного боку, воно вимагає від людини постійного розвитку та вдосконалення, а з іншого — постулює природжений аристократизм, природну нерівність людей.

Ніцше розрізняв у культурі два начала: *аполонівське* (інтелектуальне, раціональне) та *діонісійське* (чуттєве). Превалювання аполонівського начала та пригнічення діонісійського спричинило духовну кризу в європейській культурі, пов'язану з однобічним розвитком і перегином у бік раціональності. Вихід з цієї кризи Ніцше вбачав у відновленні рівноваги, «реабілітації» діонісійського начала.

Інші представники «філософії життя» — Вільгельм Дільтей, Освальд Шпенглер, Георг Зіммель зверталися до соціально-історичної проблематики. На відміну від просвітницької концепції лінійного прогресу, що передбачала неухильний поступ людства, вони акцентували увагу на конфліктах, перервності й циклічності розвитку суспільства.

Прагматизм — напрям, що набув поширення передусім у американській філософії. Засновник прагматизму — Чарльз Пірс. *У цьому напрямі всіляко підкреслюється практичний аспект пізнання.* Головною метою пізнання є успішна адаптація людини до зовнішнього світу та діяльності в ньому. *Істинність знання узалежнюється від його практичних наслідків.* Відбувається відмова від метафізичного осягнення істини. Ч. Пірс аналізував співвідношення знання та віри, причому віра розглядалася ним не в релігійному контексті (як щось містичне), а як певність, переконаність, що спирається на вагомі підстави й слугує фундаментом для дії.

Крім Пірса, до найвидатніших представників прагматизму належать також Вільям Джеймс і Джон Дьюї. В. Джеймс, розгляда-

ючи пізнавальну проблематику, широко звертався до психології. Він також намагався розглядати релігію з позицій прагматизму, аналізуючи наслідки тих чи інших переконань для людини й суспільства. У працях Д. Дьюї істина тлумачиться інструменталістським чином, тобто теорії та ідеї є не стільки відображеннями зовнішньої реальності, скільки зручними інструментами пізнання. *За такого підходу мета філософії — не створення уможлядних схем, а пошук корисних шляхів адаптації людини до світу.* Критерієм істини тут є корисність. Згодом у філософії науки прагматичний підхід був представлений в операціоналізмі П. Бриджмена, який намагався звести істинність до сукупності операцій досвіду. На сучасному етапі прагматизм трансформувався в неопрагматизм, найпомітнішим представником якого є Річард Рорті.

Феноменологія та герменевтика. Ці два напрями характерні передусім для німецькомовної філософії. Засновником феноменології є *Едмунд Гуссерль*. Він переосмислює концепцію Канта про апріорність. Головним завданням у феноменології філософ вважає пошук «чистої свідомості», її інваріантних характеристик, які уможливають пізнання. Основне поняття цього напрямку — *феномен* — тлумачиться як феномен свідомості. Оскільки свідомість завжди спрямована на щось, вводиться поняття *інтенції* (адже не буває чистої свідомості, свідомість завжди є свідомістю про щось). *Інтенційність свідомості виявляється в спрямованості актів свідомості на певний предмет.* Спрямованість свідомості передбачає структурування досвіду, його впорядкування. Це відображено в понятті «горизонту». *Свідомість розуміється як потік, що має точку «тепер», а минуле й майбутнє розглядається як горизонт свідомості.*

Засадовою пізнавальною процедурою в феноменології є «*феноменологічна редукція*» — процес «винесення за дужки» як факту існування предмету, так і психологічної діяльності свідомості. Результатом редукції має стати чисте «Я». Внутрішнє сприйняття чистого «Я» ніколи не опредмечує «Я» абсолютно, оскільки воно здійснюється в горизонті та відкриває все нові способи даності предметів у ньому. Чисте «Я» виступає умовою постійної незавершеності й можливості самоздійснення людини.

У межах феноменології були розроблені також поняття «інтерсуб'єктивності» та «життєвого світу». Світ знаходиться між суб'єктами, виступаючи середовищем життєвого досвіду.

Герменевтика — мистецтво й теорія тлумачення текстів. Засновник філософської герменевтики — В. Дільтей. Засадовим поняттям цього напрямку є розуміння. *Герменевтика виникає на основі*

інтерпретації текстів. Причому інтерпретація розглядається не як пасивне відтворення читачем смислу, задалегідь вкладеного автором, а як активна співтворчість, творення смислу під час зустрічі з текстом. *Інтерпретація завжди зумовлена напередналаштованістю читача.*

На сучасному етапі значне місце в герменевтиці посідає *критика об'єктивного розуміння.* Г. Гадамер підкреслює, що наше розуміння завжди упереджене, опосередковане традицією, крім того, розуміння нерозривно зв'язане із саморозумінням, з буттям інтерпретатора. Тому не існує «об'єктивного смислу», адже інтерпретатор не може зайняти позицію відстороненості. Однак це не означає радикальної суб'єктивності. Традиція не лише формує розуміння, а й є умовою його істинності. Об'єктивність пов'язана не з намаганням усунути традицію, а з комунікацією в її межах.

Ключовим для герменевтики способом розуміння тексту є *герменевтичне коло* — *взаємозумовленість розуміння цілого через частини й навпаки.* Тут присутній циклічний характер розуміння, багаторівневість руху думки від частин до цілого й від цілого до частин на різних рівнях усвідомлення. Зрештою, герменевтичне коло представляє процес тлумачення тексту як принципово безмежний.

Позитивізм — *напрям, предметом якого є насамперед філософія науки.* У своєму розвитку позитивізм пройшов ряд етапів. До першого етапу позитивізму належали О. Конт, Дж. С. Міль, Г. Спенсер. Головна настанова — спірання на факти. Позитивне знання (звідси й назва — «позитивізм») — це знання досвідне, підтвержене фактами. Воно протиставлялося химеричному (під яким часто розуміли метафізику). Уявлення про науку представників першого позитивізму передбачали, що знання досягається окремими конкретними науками, а філософія розглядалася як узагальнення досягнень усіх наук. Взірцем наукового пізнання слугувала природничо-наукова методологія, а найдосконалішою наукою вважалася фізика (Конт відомий ще й як засновник соціології, яку він називав «соціальна фізика»).

До другого позитивізму (*емпіріокритицизму*) належали Е. Мах, Р. Авенаріус, Ж. Пуанкаре. На цьому етапі головне завдання філософії вбачалося не в синтезі знання, а в розробці теорії пізнання. При цьому підкреслювалася відносність наукового знання, результат пізнання був представлений не як об'єктивне відображення дійсності, а як система символів, знаків.

Третій позитивізм (*неопозитивізм*) пов'язаний з Віденським гуртком (М. Шлік, Р. Карнап, О. Нейрат, К. Гемпель та ін.). *Неопозитивізм у центр уваги поставив логічний аналіз мови науки,*

згодом ця проблематика стала предметом аналітичної філософії. Особливої актуальності набула демаркація — відокремлення наукового знання від ненаукового. В основу науки неопозитивісти намагалися покласти емпіричний базис, що складається з фактів. Під фактами розумілися результати спостережень, зафіксовані в протокольних реченнях. Теорія розглядалась як узагальнення фактів. Зберігалася позитивістська установка, згідно з якою наукові теорії мали бути підтверджені емпірично (принцип верифікації). Однак таке розуміння науки породжувало низку проблем: неспівмірність теорії та фактів (теорія — це загальне твердження, яке стосується потенційно незліченної множини випадків, а факт одиничний, тобто «фактичне підтвердження» буде завжди неповним), проблема верифікації: сильна верифікація виключає багато наукових теорій, а слабка можлива для сумнівних теорій тощо. *Криза неопозитивізму призвела до його трансформації в постпозитивізм.*

Сучасний позитивізм — це постпозитивізм (К. Поппер, І. Лакатос, Т. Кун, П. Фесрабанд). Для нього характерні звернення до історії науки, відхід від демаркації (строного розмежування сфер наукового й ненаукового знання), усвідомлення присутності в науці позалогічних елементів, визнання залежності факту від теорії тощо. *К. Поппер розробив концепцію критичного раціоналізму, в якій показав можливість доведення лише хибності теорії (фальсифікація), а не її істинності (верифікація).* Звідси впливає принцип фалібілізму — *принципової погрішності знання.* Теорія має вигляд гіпотетико-дедуктивної системи, коли з теоретичного припущення (гіпотези) виводяться наслідки, які перевіряються на практиці. Однак, хоча жодна теорія не може претендувати на істинність (адже наявні успішні підтвердження теорії не гарантують, що в подальшому не трапиться контрприклад — факт, що спростовує теорію), визнається можливість порівняння теорій. Пізнання постає як конкуренція теорій, у якій перемагають теорії, що дають точніші пояснення, охоплюють ширше коло явищ, витримують ретельніші перевірки.

Т. Кун ввів поняття *парадигми* — *прийнятої науковим співтовариством моделі постановки та аналізу проблем, сукупність методологічних правил та підходів до вивчення об'єктів, яка є базовою методологічною настановою.* У періоди «нормального розвитку» науки вчений, спираючись на парадигму, досліджує конкретні проблеми. Однак, *коли накопичується певна кількість аномалій (випадків, які неможливо пояснити, виходячи з наявної парадигми), відбувається пошук нових моделей пояснень і, зрештою, перехід до нової парадигми, тобто наукова революція.* Па-

радиґми неспівмірні, тому зміна парадигм — це перехід до принципово нової моделі, а отже, розвиток знання постає не як кумулятивний (накопичувальний) процес, а як критичний перегляд. Крім того, зміна парадигм диктується не лише внутрішньою логікою пізнання, а й інтелектуальним кліматом у науковому співтоваристві. Це веде до визнання неунікного впливу соціальних чинників на науку та усвідомлення того, що наукове знання будується не лише на раціональних засадах.

П. Фесрабенд розробив концепцію «методологічного анархізму», у якій плюралізм (визнання рівноправності різних типів знання) доводиться до крайнощів. Поява теорій, несумісних із загально-визнаними, розглядається як позитивне явище. Крім того, Фесрабенд відкидав необхідність підпорядкування діяльності вченого жорстким раціональним критеріям. Він розглядав науку як одну з багатьох соціокультурних практик, яка має існувати нарівні з магією чи релігією. Однак за такого підходу зникає можливість ґрунтованого вибору між теоріями.

Психоаналіз. Засновником психоаналізу є З. Фрейд. Психоаналіз — це насамперед течія психології, однак для філософії інтерес становить *концепція несвідомого*, розроблена в межах цього напрямку. Несвідоме розглядається як невід’ємний компонент психіки, це веде до переосмислення просвітницької установки, яка розглядала людину як виключно розумну істоту.

Згідно з Фрейдом, структура психіки, складається з трьох рівнів: *підсвідоме* («Воно»), *свідоме* («Я»), *надсвідоме* («над-Я»). До несвідомого належать бажання, надсвідоме — це сфера суспільних норм і вимог. Свідомість є посередником між бажанням і нормами, здійснює цензуру бажань несвідомого, пристосовуючи їх до норм. Несвідоме втілює принцип задоволення, а свідомість — принцип реальності. Особливе значення несвідоме мало в процесі пояснення комплексів і неврозів. Невроз розглядався З. Фрейдом як результат витіснення «недозволених» бажань у сферу підсвідомого, де вони продовжували існувати, породжуючи психічне напруження. Несвідоме «проривається» в сновидіннях, асоціаціях, обмовках. Мета психоаналізу — за допомогою гіпнозу, асоціацій тощо проникнути в підсвідоме пацієнта, допомогти йому усвідомити витіснений конфлікт.

До основних інстинктів людини Фрейд відносив *ерос* (інстинкт життя) і *танатос* (інстинкт смерті). Згодом цю проблематику підхопив Е. Фромм. *Фрейд гіперболізував сферу сексуальності, поширивши її на несексуальні прояви людської діяльності.* Це випливало з його концепції *лібідо* про психічну сексуальну енер-

гню, яка або витісняється в підсвідоме, або реалізується в суспільному житті, культурі (*сублімація*). Такий підхід трактував культуру як щось вторинне, ставлячи на перше місце біологічні чинники. Послідовники Фрейда намагались уникнути такого біологізаторського підходу до культури.

Карл Юнг запозичував у Фрейда поняття несвідомого, однак поширював його й на колективний, загальнолюдський досвід. Учений вважав, що у несвідоме входять не лише витіснені уявлення окремого індивіда, а й певні образи, архетипи, що походять з давнини. Він підкреслював подібність міфологічних сюжетів, сновидінь сучасних людей та фантазій психічно хворих. Звідси випливало його вчення про *архетипи* — образи колективного несвідомого, спільні для всіх часів і народів.

Альфред Адлер аналізував комплекс неповноцінності, що змушує людину шукати компенсацію в успішній соціальній діяльності, в основі якої лежить прагнення до переваг і самоствердження.

Еріх Фромм намагався синтезувати психоаналіз і марксизм. Спираючись на інстинкти життя та смерті, він розробив концепти *біофілії* (любові до життя, життєствердної, творчої настанови) та *некрофілії* (любові до смерті, руйнівної настанови). Значне місце в його творчості посідає проблема свободи й самореалізації людини.

Екзистенціалізм виник як критика раціоналізму, який зосереджував увагу на загальнолюдському, недооцінюючи особистісне. Натомість екзистенціалізм на перший план висунув унікальну людину з її неповторним існуванням, її буття в невідладному її світі (в екзистенціалізмі значне місце посідають *граничні ситуації*). Центральними є проблеми вибору та відповідальності, сенсу життя тощо, а методологічна, релігійна, естетична та інша проблематики порушувалися лише у зв'язку з основоположними питаннями. Біля джерел цієї філософії стояв *Сьорен К'єркегор*. Він переосмислив співвідношення об'єктивного й суб'єктивного. Об'єктивна істина — загальнолюдська та позачасова, однак вона не задовольняє потреб конкретної людини, яка існує тут і тепер. Натомість суб'єктивна істина завжди індивідуальна, унікальна, але вона не підлягає об'єктивації. У розвитку особистості вчений виокремив три стадії: *естетичну* (людина орієнтована на зовнішнє, вибір зовнішніх альтернатив), *етичну* (людина орієнтована на внутрішній обов'язок, вибір самої себе), *релігійну* (вищий сенс існування, поєднання часового й вічного). *Протиставляючи віру та розум*, *С. К'єркегор розглядав віру як особисте ставлення до бога*.

Основною категорією екзистенціалізму є категорія *існування*, або *екзистенція*. У цій категорії відображається специфічно люд-

ське існування в світі, яке оголошується первинним щодо буття. Екзистенція не підлягає раціональному поясненню, вона ірраціональна в людському «Я», що є неповторним.

Екзистенціалізм набув розвитку у творчості К. Ясперса, М. Хайдеггера, М. Мерло-Понті, Ж.-П. Сартра, А. Камю.

К. Ясперс розглядав екзистенціалізм як філософію буття людини, яка виходить за межі людини. М. Хайдеггер критикував науку за об'єктивізм, що ігнорує індивідуальність людини. Центральне місце в його філософії посів час, з часовістю пов'язана історичність людини. Людина постає такою, яка здатна дбати про смисл свого буття, а отже, Хайдеггер визнає важливість турботи. В екзистенціалізмі Ж.-П. Сартра людина вибирає своє місце серед не-підвладних їй обставин, вона приречена на свободу й відповідальність за вибір. А. Камю належить учення про абсурд. Людина, поставлена перед проблемою смерті, над якою вона не владна, стикається з абсурдом — марністю у кінцевому підсумку своїх зусиль. Камю центральним питанням своєї філософії ставить проблему самогубства. Гуманізм його філософії полягає також у розвінчанні ідеології.

Неотомізм. Головними представниками цього напрямку є Ж. Марітен, Е. Жільсон, Ю. Бохенський. Неотомізм відроджує й модернізує теїстичне вчення Ф. Аквінського, поєднуючи його з філософськими системами Канта, Шеллінга, Гегеля, Гуссерля, Хайдеггера, Ясперса.

Неотомістський реалізм обстоює незалежне від людської свідомості існування природи й суспільства, водночас проголошуючи останні продуктом творчої діяльності Бога та об'єктом його управління. Неотомістична концепція буття дуалістична: абсолютне, надприродне буття й буття, створене Богом. Абсолютне буття — Бог. Він створив усе з нічого. Розум людини, на думку неотомістів, нездатний пізнати сутність явищ, але вони не заперечують його існування. Віра й розум перебувають у гармонійних відносинах, вони не суперечать один одному, а взаємодоповнюються. Вони не антиподи, це два джерела одного потоку, два шляхи, що ведуть до однієї мети (Бога). Розум людини обмежений, йому не все підвладне, є істини, яких не досягнеш розумом. Знання, здобуті за допомогою розуму, повинні постійно бути під контролем віри. Віра розширює можливості розуму, виступаючи при цьому єдиним критерієм істинності. Раціональне знання — це форма віри, і в цьому сенсі філософія мусить бути служницею релігії.

Структуралізм як напрям філософії виник у зв'язку з переходом гуманітарних наук від описово-емпіричного до абстрактно-

теоретичного рівня. Цей напрям ґрунтується на системно-структурному методі, засадою якого є пошук структур, тобто стабільних відношень між елементами цілого. Структуралізм пройшов низку етапів. Структурна лінгвістика, або лінгвістичний структуралізм, був зосереджений на аналізі мови, пошуку в ній універсальних структур, які визначають мислення й діяльність людини. Засновник структуралізму Ф. де Соссюр, розглядаючи мову як складну знакову систему, уважав, що вона може виражати щось лише через взаємозв'язок елементів, включення елементів у певну систему. Елемент існує в структурі й через неї, поза нею він втрачає сенс. Індивідуальне мовлення, що визначається правилами загальної мови, є їх проявом.

Етнологічний структуралізм пов'язаний насамперед з творчістю К. Леві-Строса. Він переніс метод структурної лінгвістики на культурологію, зокрема етнографію, застосовуючи їх до аналізу первісної культури. Розглядаючи міфи, ритуали, спосіб життя первісних племен, учений виокремив базові бінарні опозиції культури (при цьому «примітивні» культури трактувалися не як щось менш вартісне, а як інший тип мислення, який також має свої закономірності). Етнологічний структуралізм передбачає, що кожне явище має аналізуватись як багаторівнева єдність у межах конкретної культури, а кінцевою метою дослідження є моделювання структури.

Сучасний етап структуралізму — це постструктуралізм (Ж. Дерріда, Ж. Дельоз, Ж.-Ф. Ліотар та ін.). Його прихильники переосмислюють співвідношення структури та елементів. Структура втрачає свій жорсткий детермінуючий характер щодо елементів. Акцент переноситься із систем готового значення на процес його створення, причому акцентується на розривах, нестабільності. У центрі уваги постструктуралістів перебуває локальне, нестабільне, випадкове й фрагментарне.

3 Постмодернізм

Постмодернізм — це сучасний етап розвитку філософії, який, з одного боку, спирається на здобутки класичної та некласичної традиції, з другого — намагається дистанціюватись від попередніх епох. Доба Модерну, просякнута просвітницьким оптимізмом, мала не лише здобутки: вона посилила європоцентризм, технократизм, сприяла тоталітарним тенденціям. Відповідно постмодернізм своїм завданням вбачає критику модерних настанов, пошук плюралістичного, несвропоцентристського світогляду.

До постмодерністської філософії належать різні напрями сучасної філософії (постструктуралізм, постпозитивізм, неомарксизм, неофрейдизм та ін.). Серед основних представників — Р. Барт, М. Мерло-Понті, Ж. Дельоз, Ж. Дерріда, М. Фуко, Ж. Лакан, Р. Рорті, П. Феєрабенд та ін.

Характерною рисою постмодернізму є рефлексивність — ця епоха себе осмислює як «постсучасну». Відбувається рішучий перегляд традиційних філософських концептів: відмова від метафізики, суб'єкт-об'єктного поділу тощо. Постмодернізм постає не як монолітний проект, а як сукупність різних підходів, адже однією із засадових рис постмодернізму є відмова від всеохоплюючих метанаративів на користь плюралізму.

Отже, для сучасної філософії характерне розмаїття напрямів і течій, багато з яких виникли в XIX ст., набули розвитку у XX ст. й залишаються вагомими й досі. Попри це розмаїття можна виокремити низку спільних засадових рис: відмова від надмірного оптимізму, пов'язаного з пануванням розуму, усвідомлення неодмінної присутності ірраціональних чинників, визнання плюралізму підходів, рефлексивність.

Питання для самоконтролю

---

1. Назвіть основні риси сучасної філософії.
2. Охарактеризуйте засадові принципи «філософії життя».
3. Що таке «воля до влади», аполонівське та діонісійське начало (Ф. Ніцше)?
4. Що є основним критерієм істини в прагматизмі?
5. Як у прагматизмі розглядається мета пізнання?
6. Що таке герменевтичне коло?
7. Коротко проаналізуйте процес становлення й розвитку позитивізму.
8. Розкрийте засади психоаналізу (З. Фрейд).
9. Охарактеризуйте процес становлення й розвитку неофрейдизму.
10. Як розглядається людина в екзистенціалізмі?
11. Розуміння віри й розуму в неотомізмі.
12. Охарактеризуйте специфіку становлення та розвитку структуралізму.
13. Назвіть характерні риси постмодернізму.

Філософський словник до теми: «філософія життя», прагматизм, феноменологія, герменевтика, позитивізм, емпіріокритицизм, неопозитивізм, постпозитивізм, психоаналіз, екзистен-

ціалізм, неотомізм, структуралізм, постструктуралізм, неофрейдизм, постмодернізм; інтуїція, воля до влади, життєвий світ, інтенційність, інтерпретація, герменевтичне коло, верифікація, фальсифікація, фаліблізм, парадигма, несвідоме, лібідо, сублимація, архетип, свобода, абсурдність буття, структура, елемент, плюралізм, метанаратив.

Кругляк М.І.

ТЕМА 10

СИСТЕМА ФІЛОСОФІЇ. ОНТОЛОГІЯ (2 год.)

План лекції

1. Сутність буття та його основні форми.
2. Матеріальне буття. Матерія та форми її існування.
3. Свідомість як ідеальне буття.
4. Філософія розвитку (діалектика буття).

Конспективний виклад теми

Сутність буття та його основні форми

З намагання зрозуміти, що таке буття, виникла *проблема буття*, для розв'язування якої в системі філософських уявлень про світ виокремлено самостійну філософську дисципліну — *онтологію* як вчення про буття (від грец. «*сущє*» та «*вчення*»). Можна сказати, що *буття* — *це все те, що є, що існує*. Таке просте визначення ставить перед людиною низку нових питань: якщо «щось» («дещо») існує, то, по-перше, *чим воно є?* По-друге, *девоно існує* — тут чи всюди? *І як довго* воно існує — тільки тепер чи було завжди? Відповідаючи на ці питання, ми торкаємося трьох аспектів проблеми буття.

Перший аспект проблеми буття полягає в розумінні того, що існує суперечлива єдність неминучого й вічного з минушим і плінним буттям окремих речей, явищ, людських та інших істот. Ми розуміємо, що є щось, що змінюється та минає (життя людини, існування культур і цивілізацій, окремих світів тощо) на тлі того, що є вічним і неминучим.